
Драган Хамовић

ПРЕДАЧКО МНОГОГЛАСЈЕ ИВАНА НЕГРИШОРЦА

Поезија Ивана Негришорца, негде од међе векова, поступно и сигурно разраста у тематски разуђени и смисаоно богати, велики спев о самоосвешћењу. Свако писање песме представља извесно освешћивање, кроз искуство засведено језиком, али је ерудитни и сензибилни аутор попут Негришорца своја зрела себетражења усмерио на магистралне појаве повеснице и културе чији је легитимни наследник. „Историја је у нама и око нас: она нам неће опростити ако покушамо да је заборавимо” – написао је 2000. године у есеју активистичког наслова „Одбрана поезије у постисторијско доба”: „А ако је препознамо и ако поново изборимо право на њу, наградиће нас стицањем довољног разлога за опстанак народа и културе којој припадамо.”¹ Писао је ово у доба тектонских потреса у нама и око нас, рушилачких покрета с претешким материјалним и духовним последицама. У песниковом генерацијском искуству, прохујала је деценија рата за југословенско наслеђе, колективних прогона и империјалних интервенција, као и сваковрсних унутрашњих подела.

А на почетку те деценије, у години разгоревања ових недовршених сукоба, стоји први у низу програмских изјашњења Ивана Негришорца, под драматичним насловом „Српска поезија и питање опстанка” – излагање са трибине у Матици српској затим објављено у *Лейојису*, октобра 1992. године. Пишући о статусу косовског мита, још увек донекле наступа као радикални пропитивач стабилних значења, те наглашава да кључни национални мит „изузетно појачава индивидуалне моћи, али, истовремено, омогућује и сваковрсне облике радикалног отклона од друштвено пожељног, нормалног и упросеченог”², истичући притом да је „Србима неопходан догађај нове духовности”³. Управо у месеци-

¹ Наведено према: Иван Негришорца, *Испирага њредака*. Испушења колективног и индивидуалног опстанка, Подгорица: Књижевна задруга Српског националног вијећа ; Нови Сад: Група Север, 2018, 37.

² *Испирага њредака*, 18.

³ *Испирага њредака*, 19.

ма када се рат помаљао у пуној дословности и страхоти, Негришорца развија своју тезу да је рат постао метафора и да се „данас води на много финијем енергетским нивоима него што је ниво оружаног сукоба”.⁴ Већ се овде разазнаје тачка прелаза младог бунтовног испитивача у освешћеног чуваоца, матичара и баштиника, тј. борца на финијем енергетском нивоу борбе. Манифестни карактер овај текст врхуни реторским питањем *Шта је њесницима чиниши у ова бурна времена?* Позивајући се на еротски маркиране појмове Мишела Фукоа, песник разлучује три могућна песничка става у она бурна времена – која никако да прођу. Један је *војерски* („Песништво себе жртвује чином самозаборава, свдећи свој свет на радост ока које посматра”), други – *онанистички* („песништво је закупљено искључиво самим собом”), док је трећи одговор *љубавни*: „песник се бави Другим и светом око себе [...] Себе налази у Другом, а Другог у себи.”⁵

Има ли потребе упитати за какав се став определио онај што је у песничко име уградио зачудни топоним порекла? Има ли пак разлика помињати да је главнина виђенијих лирских савременика, у име различито објашњаваних опортунизама, изабрало први или други став, забављало се собом и бирало пожељне призоре, одвајало се од заједничких траума средине из које потичу, одбијајући да виде да епохални дефекти не потичу само с наше светске периферије, него су последица глобалних игара моћи и поремећаја вредности на којима савремени свет почива. Већина ћутке прихвата реалност наметаног поретка империјалне силе као рационални и безбедни одговор, док се песници попут Ивана Негришорца, постављају у одбрану вредности које произноси културна меморија, макар у томе деловали безумно и несавремено. У „Молитви за радост песничког лудила”, песник се захваљује Творцу за племениту махнитост као „најлепшу допуну умне снаге” и што на свет гледа „из хиљаде различитих углова”, захваљује на радости пострадалог тела на распећу. То „песничко лудило” друго је име за „упорно негирање стварности”, о којем је писао Иво Андрић у есеју о Његошевој косовској мисли, као о предуслову за сваку мисао и акцију против зла.

Песников рани, у себи предвојени глас, разлистао се у мнозину гласова, у чије име проговара у својим мозаичним спевовима *Пошајник* (2007), *Светишник* (2010), *Камена чшенија* (2013) или *Матични млеч* (2016), а у чијем се многогласју заправо оглашавају наши архетипови. А

⁴ *Испрага ѡредака*, 19.

⁵ *Испрага ѡредака*, 22.

онај ко говори у прасликама, према Јунговим речима, одиста и говори са хиљаду гласова и „уздиже личну судбину на ниво судбине човечанства, а тиме уједно у свима нама ослобађа оне благотворне снаге које су човеку увек наново омогућиле да се спасе из свих опасности и да преживи и најдужу ноћ”⁶. Негришорчев, и не само његов песнички глас, тежи да се одупре, следећи Јунгову дијагнозу последица губитка историјских симбола у западном свету, у свету који нас убрзано усисава и поравнава. Наиме, ко год изгуби темељне симболе не задовољава се заменом и пред њиме „зјапи Ништа, са апсурдним политичким и социјалним идејама које се се скупа одликују духовном празнином”.⁷ Песник се враћа тим ослонцима, од којих се није одвише одмакао, са оснаженом свешћу о њиховој улози у изградњи и очувању и личног и идентитета заједнице.

Данас је борба за континуитете отежана због глобалних стратегија што људску целину дезинтегришу, а на окупу је држе управо култура и предање. У осврту на позицију постмодерне Дејвид Харви наводи да, када се прекине ланац значења, тада имамо „шизофренију у облику гомиле посебних и неповезаних означитеља” и „слом временских хоризоната”. Лични идентитет се иначе гради кроз „темпорално јединство прошлости и будућности са временом садашњим”, али савременост своди искуство на „низ чистих и неповезаних садашњости”⁸. Песник тежи том темпоралном јединству и такав избор демонстрира у широком тематском распону, активира фигуре прошлости са којима се духовно поистовећује.

Негришорац урања у простор предаштва, породичног, завичајног и народног. Онамо препознаје фигуре и гласове, кроз њих гонета питања за којима трага од својих несмирених почетака. *Поштајник* је значи испитујући силазак низ породично стабло, у историју устаничке Србије што мукотрпно подиже своју слободу. *Свећилник* је сав у знаку општења с родним местом српске духовне заједнице, док *Камена чипенија* захватају миленијумски пут данашње Црне Горе, коју песник доживљава и као простор најдубљег порекла, али и битни део националног заветног простора – ма одакле, као Срби, долазили и ма где живели. Од страдалног кнеза Јована Владимира до наших дана, као у ранијим спевовима, проговарају ликови из предања, индивидуализованим гла-

⁶ К. Г. Јунг, *Психолошке расправе*, Нови Сад: Матица српска, 1985, 27.

⁷ К. Г. Јунг, *Истио дело*, 360.

⁸ Дејвид Харви, „Постмодернизам”, у: *Књижевна кријшка*, бр. 27, лето/јесен 1996, 25–27.

сом, као солисти унутар „исконског хора” у борби нелакој и непрестаној, на попрштну одржања живота, части и имена. *Матични млеч* проширује домен на пречански удео поменуте борбе, у перфиднијим изазовима губљења себе, упорне асимилације у туђинској, високо културној средини и представља, како је у критици речено, „поему дубоке оданости Матици” (Јана Алексић), установи коју Негришорац, као културни прегалац, годинама води, у приликама не увек повољним за њену мисију.

Песника нарочито заокупља актуелна патологија његошевске прапостојбине. У својим потанким разматрањима изван поезије, Негришорац је исковао и лозинку ововременог црногорског самоскривљеног удеса – *Исџрага њредака*. Ова синтагма, након Бећковићевог терминолошког изума *црногорчење*, тачно обухвата апсурдни карактер једног непојмљивог деловања. У опширном тексту из 2012. године исписује: „Црногорчење је замишљено и спроведено као облик пелцовања, тј. уношења у народно биће опасне и разорне клице која развојним процесом сигурно доводи до колективне шизофреније.”⁹ Тај продубљивани расцеп унутар колектива („неповезани означитељи” и „слом временских хоризоната”) одиста као појава делује постмодерно и глобално актуелно, али нимало охрабрујуће за ствар опстанка, камоли напретка. Отуда је Негришорчев интелектуални одговор оштар и директан, опомињући али сабрано образложен.

Национално-повесна митопеја Ивана Негришорца не би могла бити потпуна, нити њен видокруг интегралан, без придружења *Карловачког завета* претходним заветним исказима српског народа. Карловачки завет представља срећно нађену ознаку за постојане пречанске напоре народног опстанка, на простору што је одржао старе и засновао модерне установе, кроз које се, у претходна три столећа, одвијао пут самосвојне европеизације српске културе. Светосавски, косовски и карловачки завет, одиста, чине три лица једног истог подвига у историјском времену простору. Зато је било потребно да у тај надисторијски збир гласова, у спеву или пак тематској збирци *Матични млеч*, песник уведе толике, често из културне свести истиснуте, подвижнике пречанске борбе постојане, дугу колону умних подвижника и приложника окупљених око Карловачке митрополије, Гимназије и Матице српске. Српско културноповесно простирање тиме је скоро заокружено у овом замашном подухвату Ивана Негришорца.

⁹ *Исџрага њредака*, 275.

Прошлост пре свега настаје, из нашег односа према њој, учи нас теоријска област културе памћења – а то је данас веома фреквентна синтагма, коришћена у разним, неретко и празним значењима. И поезија, а нарочито поезија о којој говоримо, сведочи овај процес непрестаног настанка прошлости, кроз оно што бирамо и памтимо или потискујемо и склањамо од себе самих. Сваки дубљи раскид са традицијом може водити до васкрснућа прошлости. Нов почетак, ренесанса, рестаурација увек су неки облик осврта на прошлост, а у тим координатама креће се смисао Негришорчевог самоосвешћујућег подухвата отпочетог *Пошјајником*. На улазу у простор породичне, драгачевске прошлости - поред пролошке песме „Низ Потајник” - налази се песма „Изложба облака је отворена”. То је глас савременог појединца у прекретном питању: „Не знам од чега се скрпила / Ова јадна телесна поставка.” Глас који себе дефинише као „асамблаж костију и меса” покреће то питање, и у име свога поколења. У песми „На медном гумну” развија и драматизује унутарњи метеж онога што се осврће у прошлост „као у ретровизор”, прошлост чији је актер, потом и прошлост из које је проистекао. Негришорац и на почетку *Светиљника* на сличан начин исказује основне намере: „Наћи ћу нешто довољно старо / Да се, у топлој наручју, осетим / Као новорођенче.”

Негришорац се враћа изворима предања као поузданом и незаменљивом идентитетском упоришту, најпре кроз завичајну, дијалекатски маркирану реч људи западних крајева Србије, ослушкујући ромор и говор породичног предања и исконске културе нашег сеоског народа. У имену следеће књиге-пројекта, *Светиљник*, обрело се почетно и постојано место заједничког памћења, Хиландар на Светој Гори. Посебност Хиландара није само у старини зачетног, херојског доба наше културе и континуитету службе – за шта смо заинутији од многих срећнијих народа. Хиландар је понајвише знамен света коме се тежи, где се срећу и мире време прошло, време садашње и време будуће, место где се време укида, пролазно улива у непролазно. То је повест о борби нараштаја да искораче у домен правог, безметежног живота и боголиког људског лика, сваког појединачно и свих заједно, чак и ако смо несвесни те борбе – онамо само заостреније вођене него у обичном животу. Негришорчеве песме које чине *Светиљник* углавном су засноване на форми унутрашњег монолога, „разговора са својом душом” и „покајничких исповедања”, познатим још из житија знаменитог *Даниловог зборника* (прва половина XIV века), а тај образац је практикован и у песмама наших модерних песника, попут Миодрага Павловића, Љубомира Симовића и Матије Бећковића. Песме које чине *Светиљник*

врве од појединости усколебане реалности борбе са собом, од танчина личних распињања, туге и очајања, мрзости и зависти.

У *Каменим чӣенијима* песник се прихватио потешког задатка: изразити срж митског простора српске борбе – његошевске висине током дуге историје и савремене понорне падове. И овде је, као и у ранијим спевовима, песнички поступак следећи: у наслову се наводи име лика који се обраћа у исповедно-наративном облику, и тај лик извештава о себи и своме добу, даје сажетак прилика чији је савременик. Сваки глас: био то дукљански краљ Часлав или анонимни дијак из Скадра или Грбљанин, био то Кањош Мацеџоновић или покајани Милован Ђилас, био то Владика Данило или митрополит Амфилохије, Омер-паша Латас или Герхард Геземан, био то заумни глас дуката Ивана Црнојевића, или „пржине” тј. песка на Светом Шћепану или гусала са зида – гласови на ивици ове и с оне стране живота, додају своје парче повести. Између свега проткива се и запитани глас песникове критичке позиције, махом у римованим дистисима, као и дијалози са изразитим местима Његошевим, у форми „жалосних плачева”.

Макар по цену повременог дидактизма и потцртаних актуелних конотација (што може понекоме засметати!) импресивна је повесна подлога на којој су саздане монолошки грађене песме у *Појтајнику*, *Светишнику*, *Каменим чӣенијима*, *Мајичном млечу*. Погледак затичемо појачани удео историјских обавештења и евокација, што може да оптерети чисто песнички аспект текста, али сазнајно доприноси укупном делу. Али, нису ретке песме у којим се песник буквално распевао, отео лимитима политичке тенденције, згуснуо удесе јунака у изразитим деоницама.

Одбрана темеља културног идентитета увелико је постала питање основног интелектуалног, па и грађанског поштења, којег се додуше већина умних „воајера” и „онаниста” спремно одриче, ради очувања видљивог статуса у полуокупираној земљи и многострано корумпираном друштву. Док околне, новостворене културе и државе агресивно производе прошлост коју нису на време стекли, дотле се тешко извојеваној самосвести српског народа, и у данашњој Србији и ван њених граница – а поготово у Црној Гори – ограничава или оспорава право на постојање. Они који затварају поглед пред нашим, спрам већине света можда и анахроним али сурово реалним изазовима, унапред такву песничку службу одбацују као промашај, као пусто и досадно србовање – и њиховој безочности и цинизмима нигде краја нема, подржани моћним

политикама обезличења, испражњења отпорног дејства културе. Резиме атмосфере на коју песник реагује налазимо и у четвртом у низу Његошевом „жалосном плачу”. Ту се сложено и горко удвајају гласови владике песника и песника нашег савременика: „Нека буде што бити не може! / Мом народу дођу мисли честе: / Он би радо утеко из коже, / Јер се стиди онога што јесте. / Утеко би, сасвим луд, од себе, / постао би све што никад није!” Песник Иван Негришорац напросто хоће да остане оно што су му преци били. Без тих веза и *везника* с претходницима били бисмо нико и ништа, биомаса и материјал обликован по вољи знаних и заклоњених владалаца овог немилог света.